

XX ASR ADABIYOTSHUNOSLIGIDA MIF, MIFOPOETIKA VA NEOMIFOLOGIZM NAZARIYALARI

Muzaffarov Javlon Kodirjonovich,

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan davlat chet tillari instituti, Turizm va tarjima kafedrası o'qituvchisi.

jamasmrj@gmail.com

ORCID: 0009-0002-2152-763X

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v19iB.1842>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ

Qabul qilindi: 2-oktabr 2026-yil

Tasdiqlandi: 5-oktabr 2026-yil

Jurnal soni: 19-B

Maqola raqami: 10

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

mif, mifopoetika, neomifologizm, mifologik tafakkur, arxetip, mifologema, ramz, mifik metod, modernizm, mualliflik mifi, badiiy matn

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Mazkur maqolada XX asr adabiyotshunosligida mif, mifopoetika va neomifologizm nazariyalarining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda badiiy tafakkurdagi funksional xususiyatlari tadqiq etiladi. Mifning ramziy, arxetipik, ritual, strukturaviy va semiotik talqinlari E. Kassirer, K.G. Yung, M. Eliade, K. Levi-Stross, R. Bart, N. Fray hamda E.M. Meletinskiy kabi olimlarning ilmiy qarashlari asosida yoritiladi. Tadqiqotda mifopoetik tahlil metodidan foydalanilib, mif, mifopoetika va neomifologizm tushunchalarining nazariy chegaralari hamda o'zaro munosabati aniqlashtiriladi. J. Joysning Ulysses, T.S. Eliotning The Waste Land, F. Kafkaning The Metamorphosis hamda T. Mann asarlari misolida an'anaviy mifologik syujet, obraz va motivlarning XX asr adabiyotida qayta semantizatsiya qilinishi tahlil etiladi. Tadqiqot natijasida mifning zamonaviy adabiyotda tayyor syujet manbai sifatidagi funksiyasidan badiiy voqelikni modellashtiruvchi strukturaviy va semantik mexanizm darajasiga ko'tarilgani asoslanadi. Neomifologizm esa an'anaviy miflarning yangi tarixiy-madaniy sharoitda transformatsiya qilinishi va individual mualliflik mifologiyasining shakllanishi bilan tavsiflanishi aniqlanadi.

ABOUT THE PAPER

Accepted: 2 October 2026

Approved: 5 October 2026

Volume: 19-B

Paper number: 10

KEYWORDS

myth, mythopoetics, neomythologism, mythological thinking, archetype, mythologeme, symbol, mythical method, modernism, authorial myth, literary text

ANNOTATION

This article examines the formation, development and functional characteristics of the theories of myth, mythopoetics and neomythologism in twentieth-century literary studies. Symbolic, archetypal, ritual, structural and semiotic interpretations of myth are discussed on the basis of the theoretical approaches developed by E. Cassirer, C.G. Jung, M. Eliade, C. Lévi-Strauss, R. Barthes, N. Frye and E.M. Meletinsky. The study employs the mythopoetic method of analysis to clarify the theoretical boundaries and interrelations between myth, mythopoetics and neomythologism. Drawing on James Joyce's Ulysses, T.S. Eliot's The Waste Land, Franz Kafka's The Metamorphosis and the works of Thomas Mann, the article analyses the reinterpretation and transformation of traditional mythological plots, images and motifs in twentieth-century literature. The findings demonstrate that myth in modern literature no longer functions merely as a ready-made narrative source, but becomes a structural and semantic mechanism for modelling artistic reality. Neomythologism is therefore interpreted as the transformation of traditional myths under new historical and cultural conditions and the formation of an individual authorial mythology.

Kirish

XX asr adabiyotshunosligi badiiy tafakkur, madaniy xotira va inson ongining arxaiik qatlamlarini tadqiq etishda yangi nazariy-metodologik yondashuvlarni shakllantirgan davr sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mifning faqat qadimgi jamiyatlarga xos diniy-tasavvuriy hodisa yoki folklor syujeti sifatida emas, balki insoniyat tafakkurining universal modeli, madaniy kod va badiiy dunyoni tashkil etuvchi muhim strukturaviy unsur sifatida talqin qilina boshlashi adabiyotshunoslikning rivojida tub burilish yasadi. Shu asosda mif, mifopoetika va neomifologizm tushunchalari XX asr adabiy-nazariy tafakkurining muhim kategoriyalaridan biriga aylandi.

Mifning ilmiy talqini XX asrda falsafa, antropologiya, psixologiya, strukturalizm, semiotika va adabiyotshunoslik doirasida turli yo'nalishlarda rivojlandi. E. Kassirer mifni insonning borliqni ramziy anglash shakllaridan biri sifatida izohladi, K.G. Yung esa mifologik obrazlarning kollektiv ongsizlik va arxetiplar bilan bog'liqligini asoslashga intildi. M. Eliade mifning sakral mohiyati, boshlang'ich vaqt va ritual bilan aloqasini tadqiq etgan bo'lsa, K. Levi-Stross mifologik tafakkurning strukturaviy qonuniyatlarini

aniqladi. Mazkur nazariy qarashlar mifni faqat mazmuniy manba sifatida emas, balki murakkab semantik, ramziy va strukturaviy tizim sifatida o'rganishga zamin yaratdi.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan mifning badiiy matndagi faoliyati alohida ilmiy muammoga aylandi. Natijada mifopoetika tushunchasi shakllanib, badiiy asarda mifologik syujet, obraz, arxetip, mifologema, ramz, motiv, vaqt va makon kategoriyalarining poetik vazifalarini o'rganishga yo'naltirilgan maxsus yondashuv yuzaga keldi. Mifopoetik tahlilda adabiy matnning tashqi syujet qatlamidan tashqari, uning chuqur semantik tuzilishi, arxaiik kodlari va kollektiv madaniy xotira bilan aloqasi ham e'tiborga olinadi. Shu jihatdan mifopoetika badiiy asarning yashirin ma'no qatlamlarini ochishda samarali metodologik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

XX asr modernistik adabiyotida mifologik tafakkurning yangicha shaklda namoyon bo'lishi neomifologizm hodisasining shakllanishiga olib keldi. Neomifologizm an'anaviy mifni bevosita takrorlash emas, balki uni yangi tarixiy, estetik va falsafiy sharoitda qayta talqin qilish, transformatsiyalash va individual mualliflik konsepsiyasiga bo'ysundirish bilan xarakterlanadi. Bu jarayonda qadimgi

mifologik syujet va obrazlar zamonaviy insonning ruhiy inqirozi, begonalashuvi, tarixiy xotirasi, ijtimoiy ziddiyatlari va ekzistensial izlanishlarini ifodalash vositasiga aylanadi.

J. Joys, T.S. Eliot, F. Kafka, T. Mann kabi XX asr adiblari ijodida mifning aynan shu yangi funksiyasi yaqqol kuzatiladi. Masalan, J. Joysning *Ulysses* romanida antik Odissey modelini zamonaviy shahar hayoti bilan uyg'unlashtiriladi, T.S. Eliotning *The Waste Land* poemasi qadimgi ritual va mifologik motivlar XX asr sivilizatsiyasining ma'naviy inqirozini ifodalovchi badiiy kodga aylanadi. F. Kafka ijodida esa metamorfoza, aybdorlik, begonalashuv va noma'lum kuch oldidagi ojizlik motivlari yangi mualliflik mifologiyasini shakllantiradi. T. Mann asarlarida qadimgi miflar tarixiy xotira va zamonaviy insonning ruhiy tajribasi bilan bog'liq holda qayta yaratiladi.

Shu sababli mif, mifopoetika va neomifologizm tushunchalarini o'zaro bog'liq, biroq mazmun va funksiyasi jihatidan farqli ilmiy kategoriyalar sifatida o'rganish muhimdir. Mif birlamchi ramziy va madaniy modelni ifodalasa, mifopoetika ushbu modelning badiiy matndagi poetik faoliyatini o'rganadi. Neomifologizm esa mifning zamonaviy adabiyotda qayta semantizatsiya qilinishi, yangicha badiiy mazmun kasb etishi va individual mualliflik mifologiyasiga aylanish jarayonini anglatadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi XX asr adabiyotshunosligida mif haqidagi nazariy qarashlarni tizimlashtirish, mifopoetika va neomifologizm kategoriyalarining o'zaro munosabatini aniqlashtirish hamda ularning badiiy tafakkurdagi funksional xususiyatlarini yoritish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi XX asr adabiy-nazariy tafakkurida mif, mifopoetika va neomifologizm nazariyalarining shakllanish bosqichlarini tahlil qilish, ularning asosiy konseptual xususiyatlarini aniqlash hamda zamonaviy adabiy jarayondagi metodologik ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

XX asr gumanitar tafakkurida mif tushunchasining ilmiy talqini sezilarli darajada kengaydi. Agar avvalgi tadqiqotlarda mif ko'proq qadimgi jamiyat dunyoqarashi, diniy tasavvurlar yoki folklor syujetlari bilan bog'liq hodisa sifatida qaralgan bo'lsa, XX asrda u inson tafakkuri, ramziy ong, kollektiv xotira va badiiy ijodning universal modellari bilan biri sifatida o'rganila boshlandi. Mazkur nazariy o'zgarish mifopoetika va keyinchalik neomifologizm muammolarini adabiyotshunoslikning mustaqil tadqiqot obyektiga aylantirdi.

Mifning falsafiy mohiyatini izlashda E. Kassirning *The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought* asari alohida ahamiyatga ega [1]. Olim mifni ilmiy tafakkurning sodda yoki rivojlanmagan ko'rinishi sifatida emas, insonning voqelikni anglashiga xizmat qiluvchi mustaqil ramziy shakl sifatida talqin qiladi. Kassirer konsepsiyasida til, mif, din va san'at insonning borliqni bevosita aks ettirishidan ko'ra, uni ramziy shaklda qayta qurish vositalari sifatida namoyon bo'ladi. Bunday yondashuv keyinchalik adabiyotshunoslikda mifologik obraz va motivlarni alohida element emas, balki matnning umumiy semantik tizimi tarkibida tahlil qilishga zamin yaratdi [1].

Mifologik obrazlarning psixologik asoslarini tadqiq etishda K.G. Yungning kollektiv ongsizlik va arxetiplar haqidagi nazariyasi muhim o'rin egallaydi. Uning *The Archetypes and the Collective Unconscious* asarida arxetiplar insoniyatning tarixiy tajribasida shakllangan hamda turli madaniyatlarda takror namoyon bo'luvchi universal psixik modellar sifatida tushuntiriladi [2]. Ona, qahramon, soya, bola, donishmand, qayta tug'ilish singari arxetiplarning mif, folklor va badiiy adabiyotda turli shakllarda takrorlanishi badiiy obrazlarning chuqur kollektiv-psixologik asosga ega ekanligini ko'rsatadi. Yung konsepsiyasi natijasida mifologik motivlarni adabiyotdagi oddiy syujet o'xshashligi emas, balki inson ongining

universal strukturasi bilan bog'liq hodisa sifatida o'rganish imkoniyati yuzaga keldi [2].

M. Eliade mifning sakral va ritual tabiatini tadqiq qilish orqali uning nazariy talqiniga yangi yo'nalish olib kirdi. *Myth and Reality* asarida tadqiqotchi mifni muqaddas tarix, ya'ni inson va olamning ibtidosiga oid namunaviy voqealarni hikoya qiluvchi fenomen sifatida talqin etadi [3]. Uning nazariyasida "boshlang'ich vaqt", takrorlanish, yangilanish, o'lim va qayta tug'ilish kabi kategoriyalar alohida ahamiyatga ega. Bu nazariya adabiyotshunoslikda mifologik vaqt va makon, ritual syujet, sikliklik hamda qahramonning ramziy o'limi va qayta tug'ilishi kabi badiiy modellarni izohlashga metodologik asos bo'ldi [3].

Mifni strukturaviy nuqtai nazardan o'rganish K. Levi-Stross tadqiqotlarida yanada rivojlantirildi. Olimning *Myth and Meaning* asarida mif alohida voqealar yig'indisi emas, balki ma'lum munosabatlar va oppozitsiyalar asosida tashkil topgan yaxlit tizim sifatida ko'riladi [4]. Levi-Stross uchun mifning turli variantlari tashqi jihatdan farq qilishi mumkin, biroq ularning ichki strukturasi inson tafakkuriga xos universal qarama-qarshiliklar saqlanib qoladi. Hayot va o'lim, tabiat va madaniyat, o'z va begona, tartib va kaos kabi binar oppozitsiyalar mifning strukturaviy mexanizmini belgilaydi [4]. Ushbu tamoyil mifopoetik tahlilda badiiy matnning chuqur strukturasi aniqlash imkonini berdi.

R. Bart mif nazariyasini zamonaviy semiotika bilan bog'lagan olimlardan biridir. Uning *Mythologies* asarida mif qadimgi rivoyat yoki diniy hikoya doirasidan chiqarilib, zamonaviy madaniyatda ham faoliyat yurituvchi ikkilamchi belgilar tizimi sifatida izohlanadi [5]. Bartning fikricha, kundalik buyum, reklama, ommaviy axborot, sport, moda yoki ijtimoiy hodisa ham muayyan ideologik ma'no bilan to'ldirilganida mifologik belgiga aylanishi mumkin. Mazkur qarash mifning faqat arxaiik madaniyatga emas, zamonaviy ijtimoiy va badiiy tafakkurga ham xos ekanligini ilmiy jihatdan asoslashga xizmat qildi [5].

Mif va adabiyot o'rtasidagi munosabatlarni bevosita adabiyotshunoslik mezonlari asosida tushuntirishda N. Frayning *Anatomy of Criticism: Four Essays* asari muhim manba hisoblanadi [6]. Tadqiqotchining arxetipik tanqid konsepsiyasiga ko'ra, adabiyotda muntazam takrorlanuvchi obrazlar, syujetlar, ramzlar va janriy modellar mavjud bo'lib, ular umumiy mifologik strukturalar bilan bog'lanadi. Fray adabiy jarayonni alohida asarlar majmui sifatida emas, balki o'zaro bog'langan arxetipik va mifologik modellar tizimi sifatida tushunishga harakat qiladi [6]. Bu yondashuv mifopoetikaning badiiy matn tahlil qilish metodi sifatida rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi.

XX asr modernistik adabiyotda mifning yangicha funksiyasi T.S. Eliotning "Ulysses, Order, and Myth" maqolasida nazariy jihatdan tavsiflandi [7]. Eliot J. Joysning *Ulysses* romanidagi Gomer Odisseyasi bilan bog'liq parallel strukturani tahlil qilib, bunday usulni "mythical method" – "mifik metod" sifatida baholaydi. Mazkur metodda qadimgi mif zamonaviy asarda aynan takrorlanmaydi; u zamonaviy voqelikni tartibga soluvchi, ma'no bilan ta'minlovchi strukturaviy model vazifasini bajaradi [7]. Shu tariqa antik qahramonlik sayohati zamonaviy shahar hayotiga, mifologik qahramon esa oddiy zamonaviy insonga transformatsiya qilinadi. Bu holat XX asr adabiyotidagi neomifologik tafakkurning asosiy belgilaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Mifopoetika nazariyasini tizimli tarzda o'rgangan E.M. Meletinskiyning *The Poetics of Myth* asari mazkur masala bo'yicha fundamental tadqiqotlardan biridir [8]. Olim mif nazariyalarining tarixiy rivojini, klassik miflarning folklordagi namoyon bo'lishini hamda XX asr adabiyotida mifologizatsiya jarayonini yaxlit tizim sifatida tahlil qiladi. Meletinskiy J. Joys, F. Kafka, T. Mann va boshqa yozuvchilar ijodida mifologik strukturalarning yangi estetik va falsafiy ma'no kasb etishini ko'rsatadi [8]. Bunday asarlarda mif tayyor mazmun sifatida ko'chirilmaydi, aksincha, muallifning individual badiiy dunyoqarashiga mos tarzda qayta ishlanadi.

Aynan shu jarayon neomifologizm tushunchasining shakllanishiga olib kelgan. J. Vojvodić va D. Ioffe “(Neo)mythologism in Literature: Theories of Myth and Sign” tadqiqotida mif va adabiyot munosabatining tarixiy hamda semiotik nazariyalarini umumlashtirib, zamonaviy neomifologik strukturalarning modernizm va avangard poetikasi bilan bog‘liqligini ko‘rsatadilar [9]. Tadqiqotchilar nuqtai nazaridan neomifologizmini badiiy asarda qadimgi mif nomlari yoki obrazlarining uchrashi bilangina belgilab bo‘lmaydi. Neomifologik matnda an’anaviy mif qayta kodlanadi, yangi madaniy vaziyatga moslashtiriladi va muallif yaratgan individual dunyo modelining tarkibiy qismiga aylanadi [9].

Shu nuqtai nazardan J. Joysning Ulysses romanida Odissey mifining zamonaviy Dublin hayotiga ko‘chirilishi, T.S. Eliotning The Waste Land poemasida o‘lim–yangilanish va bepust yer bilan bog‘liq mifologik modellarning zamonaviy sivilizatsiya inqirozi bilan uyg‘unlashuvi, F. Kafka ijodidagi metamorfoza va begonalashuv motivlarining individual badiiy mif darajasiga ko‘tarilishi neomifologik tafakkurning turli ko‘rinishlari sifatida baholanishi mumkin. Ushbu misollarda mif syujetni bezovchi yordamchi detal emas, balki matnning konseptual va strukturaviy asosiga aylanadi.

Mavjud nazariy qarashlarni umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, XX asrda mif haqidagi ilmiy tasavvurlar bir necha metodologik bosqichni bosib o‘tgan. Kassirer mifning ramziy tabiatini [1], Yung uning arxetipik-psixologik asoslarini [2], Eliade sakral va ritual xususiyatlarini [3], Levi-Stross strukturaviy mexanizmlarini [4], Bart semiotik tabiatini [5], Fray esa adabiy-arxetipik funksiyalarini asoslashga xizmat qildi [6]. Eliotning “mifik metod” konsepsiyasi [7] hamda Meletinskiyning mif poetikasiga oid qarashlari [8] bu nazariyalarni bevosita XX asr badiiy adabiyotining tahliliga tatbiq etdi. Keyingi tadqiqotlarda esa ushbu jarayon neomifologizm tushunchasi orqali yanada aniqlashtirildi [9].

Ilmiy adabiyotlarda mif, mifopoetika va neomifologizm o‘zaro bog‘liq bo‘lsa-da, ular bir xil mazmundagi tushunchalar sifatida qaralmaydi. Mif insoniyat madaniyatida shakllangan birlamchi ramziy va narrativ modelni; mifopoetika mifologik struktura, obraz va motivlarning badiiy matnda qanday tashkil etilishi va qanday poetik vazifa bajarishini; neomifologizm esa an’anaviy mifning zamonaviy adabiyotda qayta semantizatsiya qilinishi va individual mualliflik mifologiyasining shakllanishini anglatadi. Shu bois mazkur uch kategoriyaning nazariy chegaralarini aniqlashtirish XX asr adabiyotidagi mifologik tafakkurni izchil tadqiq etishning muhim sharti hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda asosiy metod sifatida mifopoetik tahlil metodi qo‘llanildi. Ushbu metod XX asr adabiyotshunosligida mif, mifologik obraz, arxetip, mifologema, ramz, motiv va syujet modellarning badiiy

matndagi funksional hamda semantik xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Mifopoetik tahlil jarayonida dastlab mifning nazariy mohiyati, uning falsafiy, psixologik, strukturaviy va semiotik talqinlari o‘rganildi. Keyingi bosqichda esa mifologik unsurlarning badiiy asarda qanday qayta ishlanishi, yangi ma’no kasb etishi va muallifning individual badiiy konsepsiyasiga qanday xizmat qilishi tahlil qilindi.

Mazkur metod orqali J. Joys, T.S. Eliot, F. Kafka va T. Mann kabi XX asr adiblari ijodida qadimgi mifologik syujet va motivlarning zamonaviy adabiy tafakkur doirasida qayta semantizatsiya qilinishi aniqlashtirildi. Xususan, antik miflarning zamonaviy hayot bilan uyg‘unlashuvi, arxetiplarning yangi badiiy vazifa kasb etishi, mifologik vaqt va makonning transformatsiyasi hamda individual mualliflik mifining shakllanish jarayonlari asosiy tahlil mezonlari sifatida belgilandi.

Shunday qilib, mifopoetik tahlil metodi mif, mifopoetika va neomifologizm tushunchalarining o‘zaro aloqadorligini ochish, ularning nazariy va funksional farqlarini aniqlash hamda XX asr adabiyotidagi mifologik tafakkurning yangilanish xususiyatlarini ilmiy asosda yoritishga xizmat qildi.

Natijalar

XX asr adabiyotida mifning poetik funksiyasi tubdan yangilanib, u oddiy syujet manbai yoki qadimgi motivlar majmui bo‘lib qolmay, zamonaviy insonning ruhiy, ijtimoiy va tarixiy tajribasini tushuntiruvchi strukturaviy modelga aylandi. Mifopoetik tahlil shuni ko‘rsatadiki, modernistik adabiyotda qadimgi miflar aynan takrorlanmaydi; ular yangi tarixiy vaziyat, yangi qahramon tipi va yangi estetik vazifaga mos holda transformatsiya qilinadi. Mazkur jarayonni J. Joys, T.S. Eliot, F. Kafka va T. Mann asarlari misolida aniq kuzatish mumkin.

J. Joysning Ulysses romani neomifologik tafakkurning eng xarakterli namunalaridan biridir. Asarning asosiy strukturalari Gomerning Odissey dostoni bilan bog‘langan bo‘lib, Leopold Bloom – Odissey, Stephen Dedalus – Telemax, Molly Bloom esa Penelopa bilan funksional parallel tashkil qiladi. Roman voqealari bir kun – 1904-yil 16-iyun davomida Dublin shahrida kechadi, biroq mazkur kundalik hayot ortida antik sayohat modeli mavjud.

Bu yerda mifning qayta ishlanishi aynan transformatsiya tamoyiliga asoslanadi. Odisseyning uzoq va xavfli dengiz sayohati Bloomning Dublin ko‘chalari bo‘ylab harakatiga aylantiriladi; antik qahramonning g‘ayritabiiy to‘siqlari esa zamonaviy shaharning kundalik ijtimoiy va psixologik vaziyatlari bilan almashtiriladi. Masalan, romandagi “Cyclops” epizodida tor millatchilik pozitsiyasidagi Citizen obrazi antik Siklopning zamonaviy analogi sifatida talqin qilinadi, “Sirens” epizodida esa Ormond mehmonxonasidagi musiqa va ayol obrazlari Gomer sirenalarining yangi poetik ekvivalentiga aylanadi.

Shunday qilib, Ulyssesda mifning vazifasi antik syujetni qayta hikoya qilish emas, balki zamonaviy hayotning oddiy voqealariga epik va universal ma’no yuklashdan iborat.

1-jadval.

“Odissey” dostoni elementlarining “Uliss” romanida mifopoetik transformatsiyasi

Antik model	Zamonaviy model	Poetika natijasi
Odissey	Leopold Bloom	Qahramonlik sayohati kundalik inson tajribasiga aylantiriladi
Telemax	Stephen Dedalus	“Ota izlash” modeli ma’naviy va intellektual izlanishga ko‘chadi
Penelopa	Molly Bloom	An’anaviy ayol obrazi zamonaviy psixologik xarakterga aylanadi
Siklop	Citizen	Mifologik yovuzlik ijtimoiy tor fikrlik bilan almashtiriladi
Sirenalar	Ormond mehmonxonasidagi musiqiy muhit	Afsonaviy vasvasa estetik va hissiy ta’sir shaklida qayta yaratiladi

Mazkur misol mifopoetikaning asosiy qonuniyatini ko'rsatadi: mifologik model saqlanadi, ammo uning tarixiy va semantik mazmuni o'zgaradi.

T.S. Eliotning *The Waste Land* poemasida mifologik struktura zamonaviy sivilizatsiyaning ma'naviy inqirozini ifodalovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Asarda qurg'oqchilik, bepusht yer, suvga ehtiyoj, o'lim va yangilanish motivlari markaziy o'rin egallaydi. Eliotning izohlarida Jessie L. Westonning *From Ritual to Romance* asari va Fisher King haqidagi mifning poema strukturasiga ta'siri alohida qayd etiladi.

Bepusht yer obrazi mifologik an'anada hosildorlikning yo'qolishi va uni qayta tiklash zarurati bilan bog'liq. Eliotda esa bu motiv XX asr Yevropasining ma'naviy bo'shlig'iga ko'chiriladi. "Quruqlik" faqat tabiiy holat emas, balki insonning ichki tanazzuli, tarixiy parchalanish va qadriyatlar inqirozining ramziga aylanadi.

Mazkur poemada suv obrazi ham ko'p qatlamli semantik funksiyaga ega. U bir tomondan jismoniy hayot manbai bo'lsa, ikkinchi tomondan yangilanish va ruhiy najot timsoli sifatida talqin qilinadi. Natijada mifologik "o'lim – bepushtlik – yangilanish" modeli zamonaviy sivilizatsion mazmun bilan to'ldiriladi.

2-jadval.

"The Waste Land"dagi mifologik unsurlarning semantik transformatsiyasi

Mifologik unsur	"The Waste Land"dagi ko'rinishi	Yangi semantik funksiya
Bepusht yer	Quruq va hayotsiz makon	Ma'naviy tanazzul
Yaralangan hukmdor	Fisher King modeli	Inqirozga uchragan sivilizatsiya
Suv	Kutilayotgan najot vositasi	Ruhiy yangilanish
O'lim va qayta tug'ilish	Ritual sikl	Madaniy tiklanish ehtimoli

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Eliot mifdan zamonaviy voqelikni tartibga soluvchi semantik "skelet" sifatida foydalanadi. Mifning qadimgi mazmuni yo'qolmaydi, biroq zamonaviy tarixiy tajriba bilan uyg'unlashadi.

F. Kafkaning *The Metamorphosis* asarida klassik mifga to'g'ridan-to'g'ri murojaat mavjud emas, biroq asarning markaziy hodisasi – Gregor Zamzaning g'ayriinsoniy mavjudotga aylanishi – qadimgi metamorfoza motivining modernistik transformatsiyasi sifatida ko'rinishi mumkin.

Antik miflarda metamorfoza odatda ilohiy kuch, jazo, mukofot yoki sakral sabab bilan izohlanadi. Kafka asarida

esa o'zgarishning aniq sababi berilmaydi. Bu jihat poetik jihatdan nihoyatda muhim: mifologik motiv saqlanadi, ammo uning sabab-oqibat modeli olib tashlanadi.

Gregorning jismoniy o'zgarishi asta-sekin uning oilasi va jamiyatdan begonalashuvi bilan parallel rivojlanadi. U ishlashga qodir bo'lmagach, oila uchun "ortiqcha" mavjudot sifatida qabul qilina boshlaydi. Shu tariqa metamorfoza tashqi fantastik hodisadan insonning ijtimoiy rad etilishi, identitetning yemirilishi va yolg'izlanishining ramziga aylanadi.

3-jadval.

An'anaviy mifologik metamorfoza va Kafka modelining qiyosiy tahlili

An'anaviy mifdagi model	Kafka modelidagi o'zgarish	Natija
Metamorfoza sababi tushuntiriladi	O'zgarish sababsiz yuz beradi	Absurdlik kuchayadi
Ilohiy jazo yoki mukofot mavjud	Tashqi hukm yo'q	Ekzistensial noaniqlik yuzaga keladi
O'zgarish sakral hodisa	O'zgarish ijtimoiy va psixologik ramz	Begonalashuv markazga chiqadi
Mif kollektiv xarakterga ega	Individual mualliflik modeli shakllanadi	Neomifologik poetika yuzaga keladi

Mazkur holat neomifologizmning muhim belgisini ochib beradi: yozuvchi qadimgi mifologik modelni to'liq takrorlamaydi, balki uning strukturaviy yadrosini olib, yangi individual badiiy mif yaratadi.

T. Mannning *Joseph and His Brothers* tetralogiya Bibliyadagi Yusuf haqidagi syujetning keng miqyosli zamonaviy qayta ishlanishidir. Asar to'rt qismdan iborat bo'lib, qadimgi diniy rivoyat tarixiy, psixologik va falsafiy jihatdan kengaytiriladi.

Muhokama

Biblik matnda Yusufning quduqqa tashlanishi, Misrga olib ketilishi, sinovlardan o'tishi va keyinchalik yuqori

mavqega ko'tarilishi asosiy syujet chizig'ini tashkil qiladi. Mann mazkur voqealarni shunchaki qayta hikoya qilmaydi; ularni insonning tarixiy xotirasi, o'zligini anglash va taqdir muammolari bilan bog'laydi.

Quduqqa tushish epizodi mifopoetik nuqtai nazardan ramziy o'lim sifatida talqin qilinishi mumkin. Quduqdan chiqish va Misrga yangi hayot boshlanishi esa qayta tug'ilish modeliga mos keladi. Shu tariqa Bibliyadagi diniy syujet universal mifologik sikl – "tushish – sinov – o'zgarish – yuksalish" modeli bilan birlashtiriladi.

4-jadval.

Diniy-mifologik syujetlarning arxetipik modellari va ularning poetik natijasi

Syujet bosqichi	Mifopoetik mazmun	Natija
Yusufning quduqqa tashlanishi	Ramziy o'lim	Eski identitetning buzilishi
Misrga olib ketilishi	Chegaradan o'tish	Yangi makonga kirish
Sinovlar	Initsiatsiya	Shaxsiy kamolot
Yuksalish	Qayta tug'ilish	Yangi maqom va o'zlik

Bu misol neomifologizmning yana bir muhim ko'rinishini ochadi: qadimgi diniy syujet zamonaviy tarixiy va psixologik tafakkur bilan sintez qilinadi.

Ko'rib chiqilgan badiiy misollar asosida uch tushuncha o'rtasidagi chegaralarni aniqroq belgilash mumkin.

5-jadval.

Mifologik tendensiyalarning tipologik tasnifi

Kategoriya	Asosiy mohiyati	Badiiy ifoda shakli	Misol
Mif	Arxaik va kollektiv ramziy model	Tayyor syujet, obraz, ritual	Odissey, Fisher King, metamorfoza
Mifopoetika	Mifning badiiy matnda tashkil etilish usuli	Arxetip, ramz, motiv, syujet modeli	Ulysses, The Waste Land
Neomifologizm	Mifning zamonaviy qayta yaratilishi	Transformatsiya va mualliflik mifi	Kafka va Mann ijodi

Tahlil natijasida bir necha muhim ilmiy xulosalar aniqlandi. Birinchidan, XX asr adabiyotida mifning funksiyasi tayyor syujetni takrorlashdan badiiy voqelikni modellashtirishga o'zgargan. Ikkinchidan, mifologik obraz va motivlar zamonaviy adabiyotda avvalgi sakral mazmunini to'liq saqlamaydi; ular yangi ijtimoiy, psixologik va ekzistensial ma'no bilan boyitiladi. Uchinchidan, neomifologizmning asosiy belgisi mifga murojaatning o'zi emas, balki uning transformatsiya qilinishi hisoblanadi. Shu sababli asarda mifologik nom yoki motivning uchrashi hali neomifologizm mavjudligini anglatmaydi. Neomifologik matnda mif muallifning individual dunyoqarashiga bo'ysunib, yangi semantik tizimga aylanadi. To'rtinchidan, J. Joysda mif kundalik hayotni epik modelga aylantirsa, T.S. Eliotda u sivilizatsion inqirozning semantik kodi sifatida namoyon bo'ladi. F. Kafkada qadimgi metamorfoza motivi ekzistensial begonalashuvga transformatsiya qilinadi, T. Mann da esa diniy mif tarixiy va psixologik tafakkur bilan sintezlanadi.

Shunday qilib, tahlil natijalari XX asr adabiyotida mifning poetik maqomi tubdan o'zgarganligini ko'rsatadi. Mif badiiy matnga tashqaridan kiritiladigan qadimgi material emas, balki asarning strukturasi, semantikasi va mualliflik konsepsiyasini tashkil qiluvchi faol modelga aylangan. Aynan ushbu jarayon mifopoetikaning mustaqil tahlil yo'nalishi sifatida rivojlanishi hamda neomifologizmning XX asr adabiy tafakkuridagi muhim estetik hodisa sifatida shakllanishini ta'minlagan.

Xulosa

XX asr adabiyotshunosligida mif, mifopoetika va neomifologizm nazariyalarining shakllanishi badiiy matnni talqin etishning yangi nazariy va metodologik imkoniyatlarini yuzaga keltirdi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mif mazkur davrda faqat qadimgi rivoyat, diniy tasavvur yoki folklor syujeti sifatida emas, balki inson tafakkuri, kollektiv xotira va badiiy dunyoni tashkil etuvchi universal ramziy model sifatida talqin qilina boshladi.

Mif nazariyasining rivojida E. Kassirer, K.G. Yung, M. Eliade, K. Levi-Stross, R. Bart, N. Fray, E.M. Meletinskiy singari olimlarning qarashlari muhim nazariy asos vazifasini bajardi. Ularning tadqiqotlari natijasida mifning ramziy,

arxetipik, ritual, strukturaviy va semiotik xususiyatlari ilmiy jihatdan yoritildi. Bu esa mifni badiiy asar tarkibidagi oddiy motiv yoki obraz emas, balki matnning chuqur semantik va strukturaviy qatlamlarini shakllantiruvchi omil sifatida o'rganish imkonini berdi.

J. Joysning Ulysses romani, T.S. Eliotning The Waste Land poemasi, F. Kafkaning The Metamorphosis asari va T. Mann ijodi misolida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, XX asr adabiyotida qadimgi mifologik modellar bevosita takrorlanmaydi. Aksincha, ular zamonaviy tarixiy, ijtimoiy, psixologik va ekzistensial mazmun bilan boyitilib, qayta semantizatsiya qilinadi. Shu tariqa antik qahramonlik sayohati kundalik shahar hayotiga, ritual o'lim va qayta tug'ilish modeli sivilizatsion inqirozga, metamorfoza esa begonalashuv va identitet muammosiga aylantiriladi.

Tadqiqot davomida mif, mifopoetika va neomifologizm tushunchalari o'rtasidagi nazariy farqlar ham aniqlashtirildi. Mif birlamchi ramziy va narrativ modelni ifodalasa, mifopoetika ushbu modelning badiiy matndagi poetik funksiyasi va tashkil etilish mexanizmlarini o'rganadi. Neomifologizm esa an'anaviy mifning zamonaviy badiiy tafakkur doirasida transformatsiya qilinishi hamda individual mualliflik mifologiyasining yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi.

Asosiy ilmiy natija shundan iboratki, XX asr adabiyotida mifning funksiyasi "mifni qayta hikoya qilish"dan "mif orqali voqelikni modellashtirish"ga ko'chgan. Bu esa mifning poetik maqomini sezilarli darajada o'zgartirgan va uni zamonaviy adabiy tafakkurning faol konstruktiv mexanizmiga aylantirgan.

Demak, mifopoetika va neomifologizm XX asr adabiyotini tahlil qilishda muhim nazariy kategoriyalar bo'lib, ular orqali badiiy asarning arxaik kodlari, yashirin semantik strukturalari, mualliflik konsepsiyasi va madaniy xotira bilan bog'liqligi chuqurroq ochib beriladi. Mazkur yondashuvlar nafaqat modernistik adabiyotni, balki keyingi davr adabiy jarayonlaridagi mifologik tafakkur shakllarini tadqiq etishda ham samarali metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. Vol. 2: Mythical Thought. – New Haven: Yale University Press, 1955.
2. Jung C. G. The Archetypes and the Collective Unconscious. – Princeton: Princeton University Press, 1969.
3. Eliade M. Myth and Reality. – New York: Harper & Row, 1963.
4. Lévi-Strauss C. Myth and Meaning. – Toronto: University of Toronto Press, 1978.
5. Barthes R. Mythologies. – Paris: Éditions du Seuil, 1957.
6. Frye N. Anatomy of Criticism: Four Essays. – Princeton: Princeton University Press, 1957.

7. Eliot T. S. Ulysses, Order, and Myth // The Dial. – 1923. – Vol. 75. – P. 480–483.

8. Meletinsky E. M. The Poetics of Myth. – New York; London: Routledge, 2000.

9. Vojvodić J., Ioffe D. (Neo)mythologism in Literature: Theories of Myth and Sign. Introduction // Russian Literature. – 2019. – Vols. 107–108. – P. 1–29. – DOI: 10.1016/j.ruslit.2019.10.002. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.ruslit.2019.10.002>